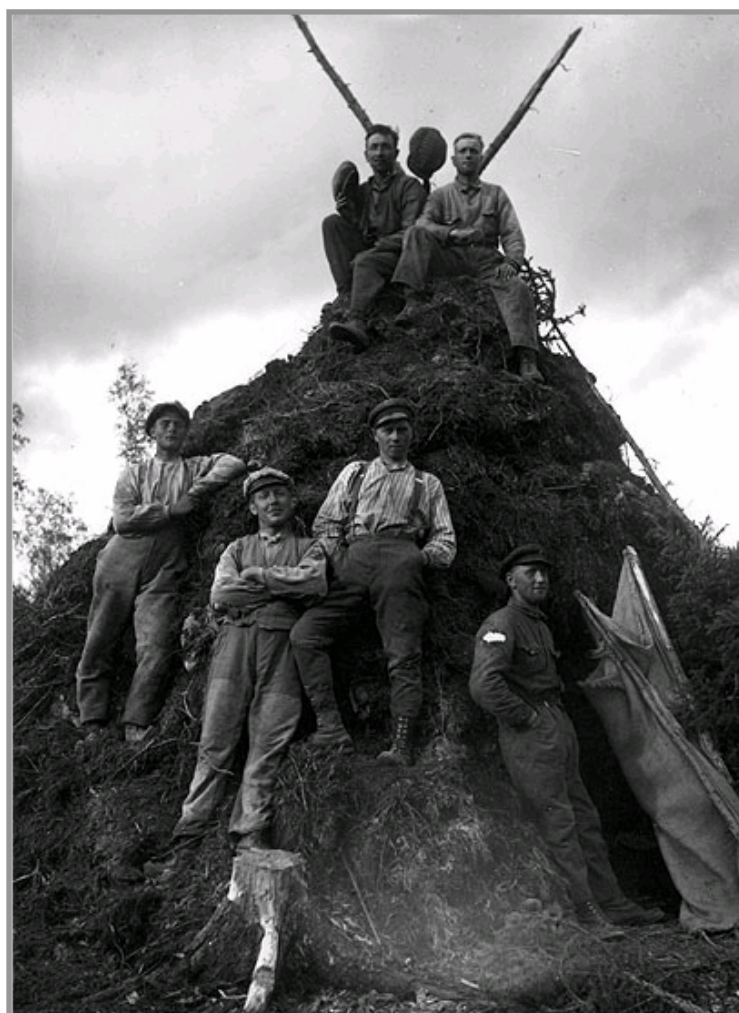

Arkeologisk undersökning

av rester av rund kolarkoja, SVS nr 1475, på fastigheten
Ansmark 3:7. Umeå sn & kn. Västerbottens län.

Innehåll

Inledning	2
Sammanfattning	2
Syfte	2
Undersökningsområdet	2
Anläggningsbeskrivning	3
Metod	3
Resultat	3
Diskussion	3

Arkeologisk undersökning av SVS nr 1475:2, kolarkoja, vid Bussjön, Umeå sn & kn, Västerbottens län.

Inledning

Med anledning av den påverkan som Botniabanan kommer att medföra på icke lagskyddade kulturlämningar har Botniabanan AB uppdragit åt Västerbottens museum AB att utföra en kulturhistorisk dokumentation längs valda delar av bansträckningen och dess omgivningar.

Denna rapport avser en arkeologisk undersökning av en rund kolarkoja, SVS nr 1475:2, (lämningen har ännu inte erhållit FMIS-identitet). Lämningen ligger i anslutning till den befintliga väg som kommer att användas vid arbetet med Botniabanans anläggande. Undersökningsledare var Berit Andersson, Västerbotten museum AB som även producerat föreliggande rapport. Vid undersökningen deltog även 6 inventerare från Skog & Historia - projektet "Skogens kulturarv i Västerbottens kustland" i Umeå kommun samt Astrid Lorenzon, praktikant från Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Under åren 1999 – 2004 har ett flertal insatser genomförts inom ett område norr om Bussjön, öster och väster om Kattögeltjärn (Fig. 1). Vid utredningen för Botniabanans Jp 73 registrerades ett flertal kolbottnar samt lämningar efter kolarkojor öster om Kattögeltjärn (Lundberg & Sandén 1999). Inom projektet "Skog & Historia" har inventeringar genomförts väster om Kattögeltjärn (Andersson 2004) samt en arkeologisk undersökning av en delvis nedgrävd liggmila, RAÄ 565 Umeå sn, öster om Kattögeltjärn (Andersson 2001). Den arkeologiska undersökningen av en delvis nedgrävd liggmila gav en datering till 1400-tal e. Kr. Dessa insatser har medfört att området framstår som ett "kolningscentra" som varit i bruk under en lång period. Den stora mängd kolbottnar efter liggmilor som påträffats i området, sammanlagt 24 stycken, kan indikera ett utnyttjande under 1300 – 1700-talet. Den yngsta nyttjandefasen representeras av kolbottnar efter resmilor som blev vanligare från 1750 och framåt. Inom hela området har totalt fem lämningar efter kolarkojor registrerats vilket är ovanligt många, bland dessa finns lämningar efter 2 runda kolarkojor vilka hitintills är mycket ovanliga. Eftersom rester av kolarkojor sällan bedöms som fornlämningar omfattas de inte av KML och undersöks sällan.

Sammanfattning

Vid undersökningen påträffades en ca 2 meter stor stensamling i kojgrundens SÖ del. Detta är troligen rester efter en enkel spismur, många av stenarna var kraftigt skörbrända. Ingen tydlig fortsättning på det dike som finns i kojgrundens norra del (se Fig. 2) påträffades vid undersökningen. Inga fynd av föremål gjordes trots att allt bortgrävt material sållades. Den 0,6 meter stora grop (se Fig. 3) i anläggningens mitt som noterats i beskrivningen visade sig vara en rotvälta.

Syfte

Syftet med undersökningen var att se om man genom arkeologisk metod kan avgöra kojans konstruktion och nyttjandeperiod genom ev. fynd av daterbara artefakter.

Undersökningsområdet

Området med lämningar efter kolframställning ligger väster om Kustlandsvägen och norr om Bussjön. Området består av ett större sammanhängande sandigt

område som sluttar svagt åt väster och begränsas i öster av Kattögeltjärnsberget och i väster av Långmyran. Från Kustlandsvägen går en äldre brukningsväg västerut och fortsätter genom området i nordöst – sydvästlig riktning. Den undersökta kolarkojan ligger ca 20 meter NNV om denna brukningsväg (se Fig. 1).

Anläggningsbeskrivning

Husgrund efter kolarkoja, rund 4,5 m i diameter och 0,1 meter hög, bestående av en halvcirkelformad ränna 0,5 m bred och 0,1 - 0,3 m djup samt i mitten en grop 0,6 m i diameter och 0,2 m djup. I SÖ delen är en ca 1,3 m stor och 0,2 meter hög stensamling med stenar av varierande storlek vara 6 stenar är synliga.

Metod

Anläggningen karterades och avvägdes före avtorvning. En koordinatpunkt inmättes i rikets nät med GPS. En schaktplan i skala 1:100 upprättades där kolarkojan och en kolbotten efter liggmila ritades in. Därefter avtorvades ett ca 14m² stort område i den södra delen av kojgrundens där tydligt dike saknades men där det fanns en stensamling. Det avtorvade området grävdes i rutor om 1 m² och i 5 cm skikt. Allt bortgrävt material sållades genom 4 mm sållduk. Anläggningen grävdes ner 10 cm och därefter upprättades en planritning i skala 1:20. Efter slutförd undersökning återställdes anläggningen.

Resultat

Efter nedgrävning framstod en ca 2 meter stor stensamling i kojgrundens SÖ del. Detta är troligen rester efter en enkel spismur, många av stenarna var kraftigt skörbrända och sanden vid stenarna var ställvis kraftigt rödbränd. Ingen tydlig fortsättning på det dike som finns i kojgrundens norra del påträffades vid undersökningen. Inga fynd av föremål gjordes trots att allt bortgrävt material sållades. Den 0,6 meter stora grop i anläggningens mitt som noterats i beskrivningen visade sig vara en rotvälta.

Diskussion

Frånvaron av daterbara fynd gör det svårt att säga något om när kolarkojan användes. Den gängse arkeologiska dateringsmetoden ¹⁴C, kol14, är sällan användbar för att datera yngre lämningar eftersom felmarginalen kan vara +/- 120 år. Den stora mängd sten som insamlats till eldstad tyder på att kojans utnyttjats under hösten eller vintern, då behovet av lagrad värme är större. Stenen har troligen hämtats från det närbelägna berget eftersom marken vid kolarkojan enbart består av sand. Stensamlingen i kolarkojan som tolkats som rester efter en spismur består av relativt stora stenar som lagrar värmen under en längre tid och det är inte troligt att stenarna utgör rester efter ett skorstensfundament. På de fotografier av kolmilor med skorstenar som finns i Västerbottens museums fotoarkiv är skorstenarna placerade i kanten på milan och alla är resmilor.

Enligt Lars Kardells böcker "Svenskarna och skogen, del 1 & 2" så har kolning i liggmilor och resmilor bedrivits parallellt under 1700 – 1800-talen (Kardell 2003:203). Under 1910 – 20-talet genomfördes experiment genom att introducera skorstenar vid milorna vilka medförde snabbare kolning och man samlade även milorna till större kolningplatser nära vägar och bedrev kolning under större delar av året (Kardell 2004:79).

Mot bakgrund av dessa resonemang så kan området grovt dateras till 1800 – början av 1900-talet. Inom området finns kolbottnar efter både liggmilor och resmilor som ligger samlade nära en äldre brukningsväg, men inga lämningar efter skorstensmilor har påträffats.

Referenser

Andersson, B. 2001. Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 565, boplatsvall, Umeå sn & kn, Västerbottens län. Västerbottens museum.

Andersson, B. 2004. Dokumentation av kolningsanläggningar inom ett område norr om Bussjön på fastigheterna Ansmark 1:6, 1:16, 3:7 samt Norrbacka 2:1. Inom Botniabanans Jp 73. Umeå sn & kn. Västerbottens län. Västerbottens museum/Uppdragsverksamheten.

Kardell, L. 2003. Svenskarna och skogen. Del 1. Från ved till linjeskepp.

Kardell, L. 2004. Svenskarna och skogen. Del 2. Från Baggböleri till naturvård.

Lundberg, Å. & Sandén, E. 1999. Rapport över särskild arkeologisk utredning, etapp 1. Botniabanen 1999. Delsträckorna Jp 62, 71 – 75 från Västerbottens länsgräns i söder och fram till Klockarbäcken, nordväst Umeå stad. Västerbottens museum.

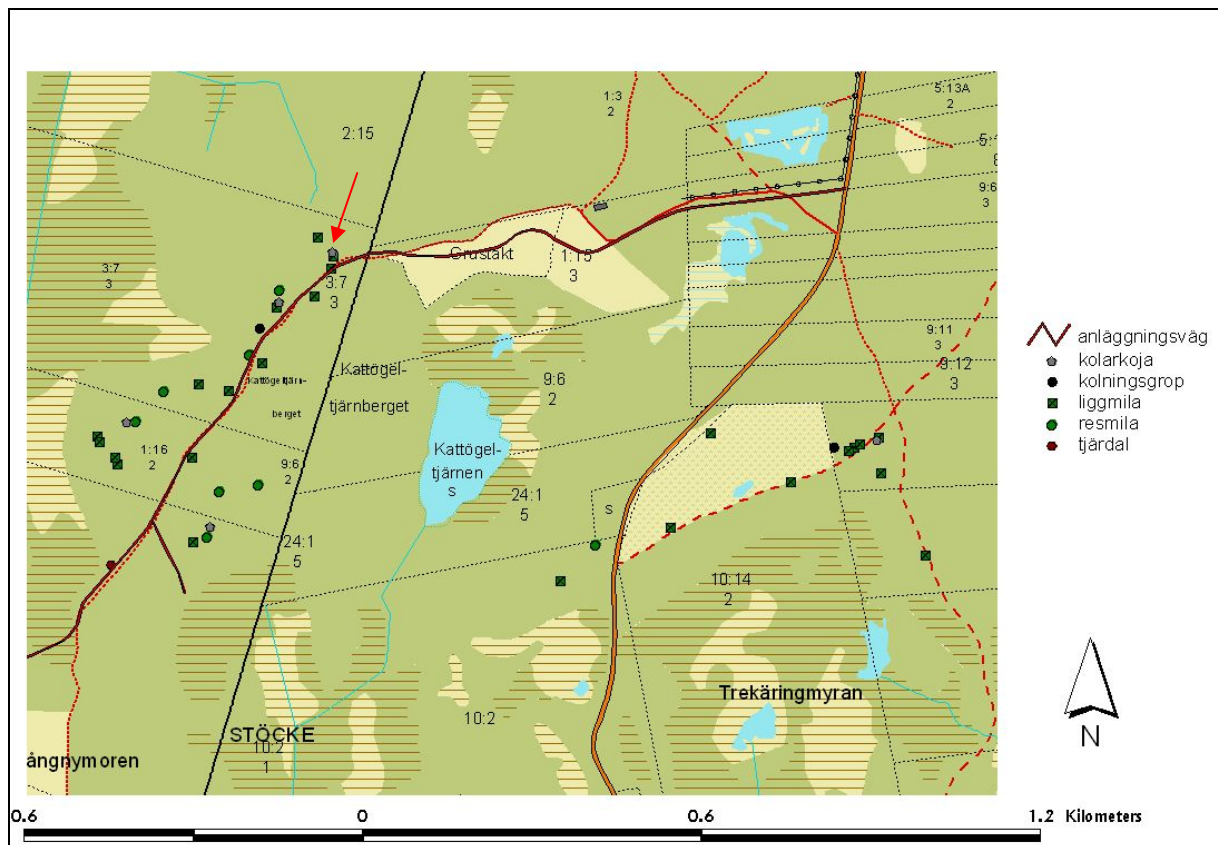

Fig. 2

Schaktplan över SVS 1475, kolarkoja och kolbotten efter liggmila

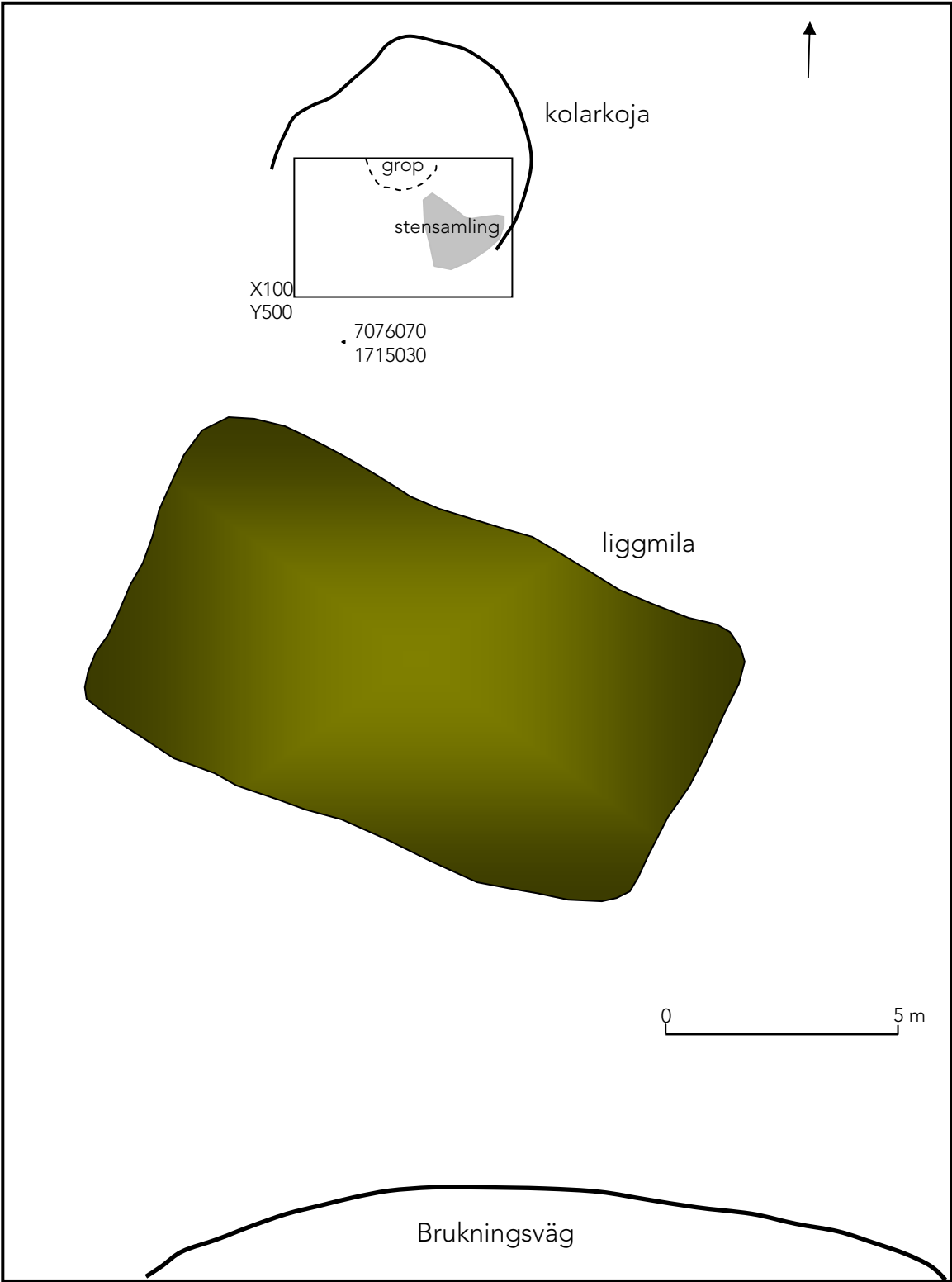
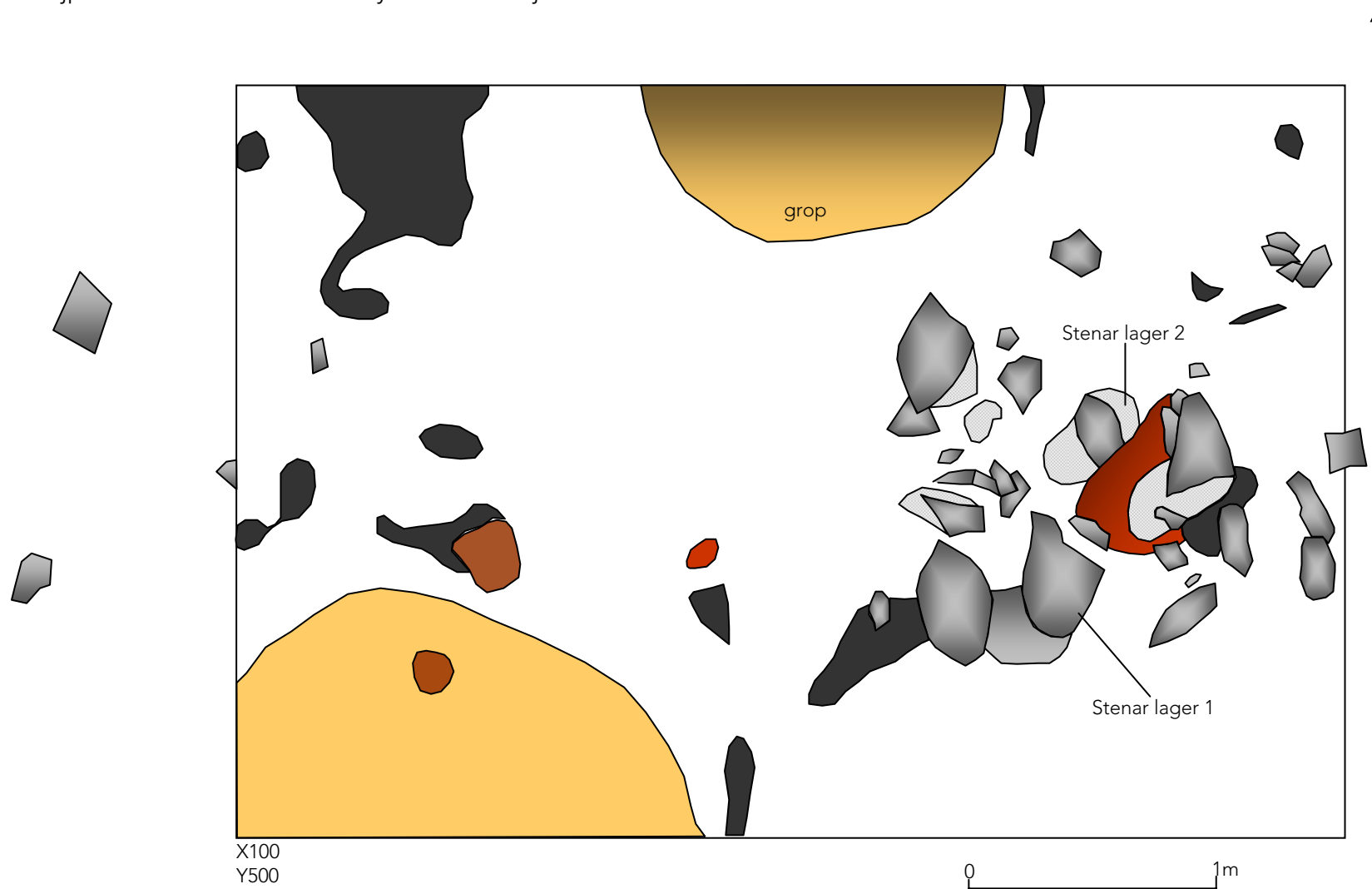

Fig. 3
Detaljplan över den undersökta ytan i kolarkojan

Bildbilaga

1. Avtorvning av kolarkojans S del. Från V.

2. Avtorvning av kolarkojans S del. Från NO.

3. Nedgrävning av lager 1. Från NO.

4. Framrensad stensamling. Från Ö.

5. Detalj av stensamling. Från N.

6. Arbetsbild med brukningsvägen i bakgrunden. Från V.

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vasterbottensmuseum.se
www.vasterbottensmuseum.se